

שמעתא עמיקתא

גליון תקס"ו | פרשת שלח - בחו"ל בהעלותך | תשפ"ג | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

פניני הלכה

בענין מה שהזחירו חז"ל שלא לעבור על מים שפוכין

איתא בפסחים (קיא) אמר ריש לקיש ארבעה דברים העושה אותן דמו בראשו ומתחייב בנפשו, ואלו הן הנפנה בן דקל לכותל, והעובר בין שני דקלים, והשותה מים שאולין, והעובר על מים שפוכין ואפי' שפכתו אשתו בפניו. [וגי' הר"ח שפכתו בתו - ויעווי **בבה"ג** סוף הל' תמורה מ"ש בזה].

ואמרין שם והעובר על מים שפוכין, לא אמרן אלא דלא אפסקינהו בעפרא ולא תף בהו רוקא (שלא פיזר עליהם עפר, ולא נתן בהם רוק), אבל אפסקינהו או תף בהו רוקא לית לן בה, ולא אמרן אלא דלא עבר עלייהו שימשא ולא עבר עלייהו שיתין נגרי (שלא עבר עליהם השמש ולא עבר עליהם שישים פסיעות), אבל עבר עלייהו שימשא ועבר עלייהו שיתין נגרי לית לן בה, ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא ולא סיים מסני (דלא דאינו רוכב על חמור ואינו נוטל מנעלים), אבל רכיב חמרא וסיים מסני לית לן בה.

ומבואר דאין לעבור יחף על מים שפוכין, והעושה כן דמו בראשו. ויל"ע במה שאין העולם נוהרים בזה שלא לעבור יחפים על מים שנשפכו על הרצפה בטעות, או על מים שנשפכו על הרצפה לצורך כגון בשעה ששוטפים את הרצפה וכיוצא ב.

והנה ברמב"ם טור ובשו"ע לא נזכר דבר זה. ואפשר דס"ל דא"צ להזהר בדברים אלו בזה"ז. וכיוצא ב מצינו **בבן יהוידע** (פסחים קיא) דכתב גבי איזה דבר הנזכר שם בגמ' - מיהו דע כי הדבר פשוט דכל דברים אלו לא נאמרו אלא בזמן קדמון שהיו השדים והמזיקין מצויים הרבה והיו מינים ממנינם שונים, ועתה נחלשה הסטרא אחרא נתמעטו אלו גם כן, ורק לכתחילה טוב לחזק להזהר בזה.

אולם מצינו בכמה מהפוסקים דהביאו הדבר למעשה. דהנה יעו"ן **בפרי חדש** ביו"ד סי' קט"ז (סי' ט) שכתב דראה להעתיק הדברים המביאים לידי סכנה המפורזים בתלמוד במקומות שונים שראוי לכל אדם להזהר מהם שבסיבתם באים הרבה מקרים לעולם ושומר נפשו ירחק מהם, ובתוכם הביא דברי הגמ' הנזכרת. ויעו"ן עוד **בשו"ע הגר"ז** ה"ל שמירת הגוף (נפש סי' ט) שהביא דברי הגמ' הנזכרת. וכן מצינו

בשו"ע היעב"ץ (עמודי שמים ה"ל דיני תפילת הדרך לוליה ואכסניא אות ב"א) דהביא דברי הגמ'. וכ"כ להזהר בזה **בחסד לאלפים** (יו"ד סי' קט"ז סי' ו) **ובבן איש חי** (שי"ש פרשת פנחס סי"א - והוא בעל הבן יהוידע הני"ל).

ויעו"ן **בחסד לאלפים** דיני נטילת ידים (סי' ד' סי' ב) בענין הקפדה על מקומות שאמרו חז"ל שיש להקפיד ליטול ידיו, דכתב - ואף אם יראה לעניינם שלא תאונה אליו רעה, ידע נאמנה שדברי רבותינו ז"ל חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים, וכל מה שאמרו העושה כך נענש בכך, כן יהיה וכן יקום בלי שום ספק, אם לא בגופו - בגשמתו, אם לא בעוה"ז - בעוה"ב. ויש שיש לו זכות שתולה לו ומקנין לו מכוונותיו.

ויעו"ן עוד **בשם נוחלין** (לגרא"א הל' אבי השלי"ח - פ"א אוהרת התפלה) **בהג"ה** (שהיא מבני הגי' יעקב - אחי השלי"ח) שכתב - כי הנה בכל הצווין ובכל העניינים שבדבריהם ז"ל שמתן שכרן כתוב בצדן, שמי שיעשה שכרן בעוה"ז כך

וכך, וזו יזכה לזה ולזה, והנה אנו רואים שבהרבה פעמים אף שמקיימין אותו והציווי אשר פרשו שכרו בהדיא ומהדרין מן המהדרין עם כל זה אינו מקבל אותו השכר המפורש וכו', שהרי מצינו כן גם לענין העבירה, שאמרו רבותינו שמי שעושה כך וכך נענש בכך וכך, ובענין עבירה פלונית נענש בכך וכך, אך לענין הרחקה הסכנות שאמרו ז"ל שמי שעושה כך וכך דמו בראשו, ואי יסתובב בכך וכך, למשל מה שאמרו לענין נטי"י שחרית שמי שאינו מדקדק לערות ולשפוך על ידיו גי'פ רוח רעה שורה עליהן וכו', **ומי שעובר על מים שפוכין יסתכן** וכו', והרי אנו רואין שבהרבה פעמים מי שעובר על זה אינו בא לידי סכנה וכו'.

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

שמעתא אליבא דהלכתא

האם מותר בשבת להוציא תולעים המצערין ילדים קטנים

א. צידת פרעוש, זבוב או יתוש. ב. הריגת פרעוש וכיוצא בו במקום צער. ג. הריגת צידת כינה ושאר בעלי חיים שאינם פרים ורבים. ד. איסור טלטול מוקצה. ה. נטילת נשמה ממנינים הנוצרים מעפר. ו. רמשים ותולעים הבאים מעיפוש / מפירות שקרוב. ז. תולעים מפירות שהתלעו. ט. תולעים בפי הטבעת.

א. צידת פרעוש, זבוב או יתוש
איתא **בשבת** (ק:י) הצד פרעוש בשבת ר"א מחייב ורבי יהושע פטר. ועיי"ש דעד כאן לא פטר רבי יהושע בפרעוש אלא משום דהוי דבר שאין במינו ניצוד דפטור במלאכת צידה, אבל אם הורגו מודה דחייב, דבנטילת נשמה אין לחלק בין מינו לאין מינו ניצוד. וכתבו **התוס'** (ד"ה הצד) בשם ר"י בשם **הרב פורת** דאע"פ שאסור לצוד פרעוש, אם נושך האדם מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו דמשום צער שרי, אבל אם הוא באותו ענין על האדם שאינו ירא שינשכנו, כגון על סרבלו מבחוץ, אסור ליטלו, אבל יכול להפילו מעליו, ע"כ. וכן הביא **הרא"ש** (פ"ד סי' א) ופירש דבכה"ג שרי כי אינו כמתכוין לצודו אלא כמתעסק שלא ישכנו, ע"כ. והנה מדברי **הרא"ש** משמע דהיתר בזה הוא כי אין זה בכלל צידה, אלא הוא בכלל מתעסק (וכסברת **המגיד משנה** אליבא דהרמב"ם המובא **במ"א** סי' שט"ז סי' ק"ב). וכ"כ **הפמ"ג** (סי' שט"ז מ"ז סי' ק"ה) דכן ס"ל להרא"ש, וכת' דסברא זו מהניא אף בדין תורה. ועיי"ש שכת' **דתוס'** ס"ל להתיר משום צער כמ"ש שם והיינו כמו במפיס מורסא דהתירו **בשבת** (ק:י).

ועי' **בשו"ע** (סי' שט"ז סי' ט) שפסק דפרעוש אסור לצודו א"כ הוא על בשרו ועוקצו. וכתב **המ"ב** (סי' ט) דיש מקילין גם כשהוא על חלוקו מבפנים ליטלו בידו ולהשליכו פן יבא לידי עקיצה (כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו, אבל אם הפרעוש הוא על האדם באותו ענין שאין לחוש שיעקצנו, שהוא על בגד העליון מבחוץ אסור לתפסו שם) ואם אפשר לו להפילו לארץ בלי נטילה ביד, בודאי נכון להחמיר בזה. ועי' **בנזכר תורת משה** (לבעל החיי"א סי' לה אות א) שכתב דה"ה זבובים דשרי. ולפ"ז י"ל דה"ה יתושים. וכן נקט **הגר"ז** (אות יח). וכן הביא **הש"כ** (פכ"ה אות א).

ב. הריגת פרעוש וכיוצא בו במקום צער
ועי' **במרדכי** (שבת סי' תב) שכת' דמזיקין שאין בהם סכנה אסור להרגן, ואם רצין אחריו מותר. ופירש **ר"ת** דה"ה פרעוש וכיוצא בו, וטעמא משום דסבר כר"י דאמר משא"ל פטור ומשום צערא שרי, מידי דהוה אמפיס מורסא [שבת (סג)] ואכיבוי נחלת שלא יזוקו בה רבים [שבת (מב)], אבל משום ר"י **גאון** מצאתי שכתב חזינא לרבנן קשישי דמיננעי מלצוד פרעוש אפי' מעל בשרם, ע"כ. אולם עי' **בטור** (סי' שט"ז) שכתב שאם פרעוש עוקצו מותר לצודו ואסור להרגו. וביאר **המ"ב** דאע"פ דשרינן להרוג שאר כל המזיקין אם היו רצין אחריו וכמ"ש בסימן שט"ז סי' י', איכא למימר דהנך מזיקין דרכן לנשוך נשיכה עוקצת משא"כ בפרעושים, אבל **במרדכי** (סג) היקל, ונקטינן לחומרא, ע"כ. ועי' **בב"ח** (סוף אות א) שגם נקט בדת **ר"ת** שמותר להרוג פרעוש וכת' דנקטינן לחומרא. אולם **הבגדי ישע** (על המרדכי סג) כת' **דר"ת** קאי על היתר צידת פרעוש, ושכן פירש **המהרש"ל**. אולם **בחי' אנשי שם** (סג) דחה דברי **הבגדי ישע**. וכן **הגר"א בביאורו** (אות ט) נקט בדת **ר"ת** שמותר להרוג.

ועי' **בשו"ע** (סעי' ט) שפסק שאסור להרגו. ו**בבב"ח** (אות ה) כת' שדקדק **הב"י** לכתוב דנקיטין לחומרא, מחמת שהוא קצת משום חומרא לחוש לדעת הטור ולא מדינא. וביאר **הפמ"ג** (שם א"א סי' ס"ב) דהטעם שאסור בכה"ג מפני שניתן להשליכו מעליו. ולפי דבריו היכן שאין אופן להשליכו מותר להרגו, עיי"ש. וכן משמע **במ"ב** שהביא דברי **המרדכי** בהמשך הסימן יחד עם דין שאר דברים המזיקים שמותר להרגן אפילו אין בהם משום חשש פקוי"ג, ולא דחהו. אלא **הש"מ** (סי' ק"ה) כת' דפרעוש אסור להרוג כי אין עקיצתו עקיצה קשה. ומשמע דלא כסברת **הפמ"ג**. ומסתבר שעקיצת דבורה וקו"י עקיצת דבור כלל עקיצה קשה. אולם שו"ר שדעת **הגרש"א זצ"ל** (שלחן שלמה שם סי' ק"ה) דעקיצת דבורה אינה בכלל עקיצה קשה. ונראה דכ"ז במי שאינו אלרגי אבל אם עלולים לעקוץ בנ"א אלרגי באופן שגורם להם צער רבה כשהם בכלל עקיצה קשה. ועי' בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון תקכ"ח.

ג. הריגת צידת כינה ושאר בעלי חיים שאינם פרים ורבים

ואיתא **בשבת** (ק:י) ר"א אומר אין הורגין את המאכלות (כינה, רש"י) בשבת דברי ב"ש ובי"ה. ועיי"ש (ק:י) דתניא ר"א אומר ההורג כינה בשבת כהורג גמל כו', עד כאן לא פליגי רבנן עליה דר"א אלא בכינה דאינה פו"ר כו', ושניהם לא למדוה אלא מאילים ר"א סבר כאילים מה אילים שיש בהן נטילת נשמה אף כל שיש בו נטילת נשמה, ורבנן סברי כאילים מה אילים דפרין ורבין אף כל דפרה ורבה, ע"כ. וכן פסקו **הט"ו** (סעי' ט) שכנה מותר להרגה. וכת' **המ"ב** (סי' לה) דלפינן משחיטת אילים מאדמים שפו"ר אף כל שפו"ר לאפוקי כנה דאינה באה מזכר ונקבה אלא באה מן הזיעה, ע"כ.

ועי' **ברמב"ן** (שבת יב) שכת' דלכתחלה מותר בין לצוד בין להרוג כינה בשבת. וכ"כ **הר"ן** (סג). ו**בשיטה להר"ן** (שבת קז) ד"ה הא) כת' דכל שמותר לצוד ואין במינו ניצוד מותר לצודו לכתחלה. ו**המ"ב** (סי' ק) פסק דכינה מותר אף לצודה. ואפשר דהיינו טעמא דילפינן מאילים במשכן גם לענין צידה דאין איסור אלא בדברים שפרים ורבים. וכן משמע **מהשיטה להר"ן** הני"ל.

שו"ר **בתהלי"ד** (אות א) שכת' **שמהרא"ש** והטור משמע דבכינה אין משום צידה, ואפשר דכינה דמי לחיגר או חולה דהוי אינו מחוסר צידה ובדבר שאין במינו ניצוד פשיטא דשרי **להמ"א** (סי' ק) שהתיר באין במינו ניצוד לצוד למקום המחוסר צידה. ובדרך זה נקט **הגרש"א זצ"ל** (שלחן שלמה שם אות ט) דשרי משום דצידה חשיב רק אם קשה לתופסו. אולם כדברינו ראיתי דס"ל

להגרש"א זצ"ל (אשרי האיש חי"ב פכ"א אות א) דמזין בעל חי שאינו פו"ר שהדין מותר להורגו, כלול בהיתר זה שמותר לצודו. **ד. איסור טלטול מוקצה (בפרעוש ובכנה)**

והנה **ברא"ש** (סג) מבואר שהטעם שאין לחוש לטלטול מוקצה בנטילת הפרעוש, כי הוי כמו קוץ ברה"ר דשרינן **בשבת** (מב) לטלטלו ולהוליכו פחות פחות מדי' אמות (כדי שלא יזוקו העוברים ושבים). והביאו **הב"י** (סג). וכ"כ **הלבוש** (אות ט). ועי' **בפמ"ג** (מ"ז סי' ק) שכת' שכונת **הרא"ש** דבענין מוקצה ילפינן מקוץ כי מוקצה קיל טפי וע"כ אף במקום צער (אע"פ שאין בו נזק) התירו. ועיי"ש **בפמ"ג** שכתב דמה שמצינו להתיר להסיר כנה משום מוקצה, עיי"ל דכיון שמאוס הוא הוי י"ל דהוי כגוף של פרי דשרי בטלטול, וצ"ע. ואם מפילה מעליו חשיב טלטול מן הצד דשרי בכל וונא, עיי"ש. וכ"כ **בתהלי"ד** (אות א) דצ"ל דהוי כגוף של רעי. ודעת **הגר"ק זצ"ל** (חי"ג עמ' קכ"ד י"ה וכו') דכניינים הנמצאים בבגד מן החלק מן הבגד ואינו אלא מתקן בהסרתן, ואין משום טלטול מוקצה. ועי' **בש"כ** (פכ"ה הגה ח' ופמ"א הגה יג). ועי' עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליונות תקכ"ח - ט.

ה. נטילת נשמה ממנינים הנוצרים מעפר

ועי' **בתוס'** (שבת יב: ד"ה שמא) שכתבו בשם **הרב יוסף מאורליני"ש** דכינה שמותר להרגה היינו שחורה הקופצת, דכתיב והך את עפר הארץ והיה לכניס (עיי"ש פ"ח) ודרך שחורה הקופצת לצאת מן הארץ, אבל פרעוש היא הכינה הרוחשת וחייב עליה לכי"ע כדאמרין **בשבת** (ק:י). ועיי"ש בשם ר"י שדחה דבריו מדאמרין במדרש אף כי אנש רימה אלו כנים שבא"י, ו**בנה** (כ:י) שלח לה מסריקותא מקטל קלמי ופי' בקונטרס מסרק להרוג כנים, ואין דרך שחורה הקופצת להיות בראש כו', ועוד דפרעוש אמר **בשבת** (ק:י) שהוא פרה ורבה וכינה הרוחשת אינה פו"ר אלא באה מזיעת אדם, לכך נר' **לר"ת** דשחורה הקופצת היא פרעוש וחייב עליה לכי"ע וכינה הרוחשת שרי להרוג כבי"ה המתירין, ע"כ. וכת' **הרא"ש** (פ"א סי' כט) שכבר עמא דבר כדברי ר"ת.

ועי' **בר"ן** (שבת ב: ד"ה אמר) שביאר את דעת **ר"ת** דאע"פ דאותה הקופצת מן העפר היא נעשית ואינה פו"ר מ"מ חייב עליה, **דכי בעינן פרה ורבה ה"מ למעוטי רמשים שהיייתן מן העפושים ככנה וכיוצא ב, אבל כל המתהווה מן העפר חיות יש בו כאילו פרה ורבה מזכר ונקבה וההורגו חייב**, וכ"כ **הרמב"ם** (שבת פ"א). ולפ"ז הא דאמרין **בשבת** (ק:י) דהרי פרעוש דפו"ר, הכי קאמר, שדינו כפו"ר. אבל **הרמב"ן** כת' דפרעוש שאסור בגמ' מין אחר הוא והוא פו"ר, אבל שחורה זו הקופצת הנקרא בערבי אלברגוית' כיון

שיאנה פוירר, לכתי' מותר בין לצוד בין להרוג דבכלל מאכולת הוא, ולזה הסכים הרשב"א, ולפי דעתו שזו קולא יתירה, ע"כ. יוצא דלהרמב"ן אף הנוצר מותר להרגו, ודוקא הבא מזכר ונקבה אסור להרגו מה"ת, משא"כ כר"ת. ועיי' בטור (סי' שטו) שכתב דנהגו כר"ת. ועיי' שכת' דכיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת ר"ת הכי נקטינן וכן נהגו. ובשו"ע (שפי"ט) כתי' בזה"ל, פרעוש, הנקרא ברגו"ת בלשון ערב אסור להרגו. וכת' בבניאר הגר"א (אות יז) שששו"ע פסק כר"ת. וכן פסקו הט"ז (סי' ק) והמ"א (סי' קט) דההורג פרעוש חייב. אלא דעיי"ש בט"ז שכת' שפרעוש פרה ורבה ולא כתב שהוא מהעפר. והפמ"ג (מ"ז סי' ק) ואי"א (סי' ק) כתי' שהשו"ע לא הכריע בזה שהרי כתי' ש"אסור" להרוג פרעוש ולא כתב שההורג "חייב", וכוונתו דהוי אסור לחוד מספק דשמא הברגוט פוירר ולכיו"ע חייב, או שמא אינו פוירר אלא נוצר מהעפר ובה"ג איכא פלוגתא, ועיי"כ פסק להחמיר, אבל אינו אלא מספק תורה לחומרא ונהגו להחמיר (כלומר אף למ"ד ספק דאוי מה"ת לקולא ומדרבנן לחומרא). ועיי' בבלבוש (אות ט) שביאר דאע"ג דפרעוש השחור גיי"כ אינו פוירר, מ"מ כיון שנתהוה מן העפר בזה הוא דומה קצת לאלים, שתחלת בליית כל הבהמות והחיות היה מן העפר, דכתיב בהו (בראשית פ"א פס' כד) תוצא ארץ עפר וגו', לפיכך אסור להרוג מדרבנן גזירה משום אלים, אבל כנה דכתיב בה תרתי אינה פוירר וגם אינה שורצת מן העפר אלא מוזעת האדם, לא גזרו בה, ע"כ. והא"ר (נאותיות כד - כה) הביא דברי המלבושי יו"ט (אות ה) שתמה על הלבוש דלא עיין ב"ש"ס דף ק"ז ע"ב דלכיו"ע חייב מדא"י בפרעוש, וכן מבואר ברי"ף (ה), ברמב"ם (פ"א הי"ב), ברא"ש (סי' כט) וכל הפוסקים, ע"כ. והמ"ב (סי' לו) פסק אף אליבא דהשו"ע דההורג פרעוש (אם צריך לגופא) חייב. ובבה"ל (ד"ה ואסור) דחה דברי הפמ"ג. ועיי"ש (ד"ה להרגה) שהאריך לדחות שיטת הרמב"ן.

ו. רמשי"ם ותולעים הבאים מעיפוש / מפירות שריקבו

כתב הרמב"ם (שבת פ"א הי"ב) רמשי"ם שהן פרוין ורביץ מזכר ונקבה או נהוין מן העפר כמו הפרעושין (אע"פ שלא פוירר), ההורג אותן חייב כהורג בהמה וחיה, אבל רמשי"ם שהויתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצ"ב כגון תולעים של בשר ותולעים שבתוך הקטניות, ההורג פטור. וכת' הרמ"א (סי' ס) שמשמע במגיד משנה שם דהא דקא' הרמב"ם פטור לאו דוקא הוא, אלא מותר לתתלה דומיא דכניה קאמר, ע"כ. אבל הלח"ם שם כתב דחלוקין המה, מדחלקין הרמב"ם בתיב בבי, דכניס מותר, ותולעים מפירות פטור אבל אסור. וכת' הא"ר (אות כו) שכן משמע להדיא בכל בו (סי' לא), וממהגיד משנה באמת לא משמע מדי. ושכן משמע מהשלט"ג (שבת לח: ברי"ף אות ה), אלא דשוב דחה הראייה מהשלט"ג ונשאר בצ"ע, ע"כ. והמ"ב (סי' ס) פסק להחמיר כהלח"ם משנה. וכן דעת הלב חיים (ח"ב ססי"ט). ועיי' בבה"ל (שם ד"ה להרגה) שאף אסור צידתם הוא מדרבנן.

ז. תולעים מפירות שהתליעו

ועיי"ש במ"א שאע"פ שכת' שמותר להרוג תולעים הנוצרים מעיפוש, מ"מ תולעים הגדלים בפירות במחומר אסור להרוג דמקרי שרץ גמור, ע"כ. ומבואר דס"ל דכיון שגדלו במחומר ולענין אכילת תולעים חשיב שרץ גמור, ה"ה דחשיב כתולעים הנוצרים מעפר דחייב עליהם בשבת (לדעת הרמב"ם ה"ל). והפמ"ג (סי' ס) תמה עליו, דמה בכך דמקרי שרץ גמור בענין שאסור לאכול אותם (כמבואר ביו"ד סימן פ"ד סימן וז), מ"מ לאו ברירה הוה ויניקתו מעיפוש הפרי, מידי דהוה אפירשו מבשר דאסור לאכול ביו"ד סימן פ"ד [סעיף ט"ז], ומשמע שם שאסור לאכלם מה"ת. ודוחק לומר שמחמת שנוצרו במחומר שהם בכלל הווייתן מעפר, וצ"ע כעת. ומיהו מוקצין הוה בשבת אם מאוס לאוכלם, ע"כ.

והבה"ל (סי' ס) האריך לדחות דברי הפמ"ג, ומסיק דאף אלו המינים שתחלת ברייתם לא הוי מוז"ני כגון אלו הנוולדים בזרעים ובפירות בין בתלוש ובין במחומר דיש בכחם לפרות ולרבות ההורגם חייב, ולא נתמעט אלא כינה הולדת מן הזיעה או התהוה מן הגללים ומן הפירות אחר שהבאישו. וכן פסק המ"ב (סי' מא). ועיי' ברשב"ם (פסחים קטו: ד"ה צריך) בשם ר"ח.

ולפי"ז יוצא שתולעים שגדלו בפרי ולא פירשו, וכן תולעים הגדלים בגבינה דממנה קא רבו לדעת המ"א, מותר להורגם. אולם לדעת המ"ב אסור להורגם "מדרבנן", ואי"כ לדעתו אסור לאכול בגבינה מתולעת בשבת. והתורת שבת (סי' שטו סי' טו) כתב דאסור גדול הוא לאכול תולעים חיים שבגבינה בשבת.

והתפא"ר (לכלכל שבת סי' כו) כתב דגבינה שיש בה תולעים מותר לאכלה בשבת כיון דמינה קא רבו ולפיכך דינן ככניס שנוולדן מזיעה שמותר להרגו. וכן העירוני מתשובת קול גדול (סי' עז) דס"ל דכיון שתולעים שבגבינה באים מן השומן אין בהם משום נטילת נשמה. והחיק"ל (יו"ד ח"א ססי"ט סג וסי' סד) כתי' דתולעים אלו מותרים משום דבטילי אגב הפרי וכפסולת פרי חשיבי. ועיי' במשפטי צדק (סי' נ). ועיי' עוד מש"כ בשמעתא עמיקתא גליון ק"ב.

ומ"מ עיי' בפמ"ג (סי' ס) שכת' דאף להרמב"ם הגדילים בחיי בהמה בין עור לבשר, משמע שבאסוריהו קיימי מן התורה ויש להם דין אבר מן החי, ואסור ליתן לבן נח, וההורגן בשבת חייב, דחשוב חיות' דידהו והוה אבר מן החי, והוא הדין לענין שבת, ע"כ. וכן פסק הכה"ח (אות עח).

ט. תולעים בפי הטבעת

מעתה יש לדון בתולעים (טפילים) הנמצאים בפי הטבעת כמו שמצוי אצל ילדים אם מותר להוציאם אע"פ שאחרי שמפרידים אותם מהגוף הם מתיים.

והנה עיי' דברי הפמ"ג הנ"ל היה מקום לומר דאסור להרגם, אלא דיש לחלק דשם מייירי בתולעים שנוצרים וגדלים מעור ובשר הבהמה, והוי כאברי הבהמה דחשוב חיות דידהו וחייב, משא"כ באלו שאין נוצרים מבשר האדם אלא הם חודרים לגוף ומטילים ביצים ומתרבים שם. וכי"כ לחלק בדברי יציב (או"ח סי' קטו אות ב) (עיי"ש שכתב שהם מתהוים מצואה שבמעי התינוק ולא מבשרו, אלא שבאמת יש סוגים שונים של תולעים, תולעי מחט, תולעים עגולות, תולעי קרס ותולעי סרט. הופעתם של טפילים אלו הם עיי' הדבקה מאדם או ממזון כמו בשר ומים. ועיי' המומחים הסוג הנפוץ ביותר באר"י היא תולעת מחט החודרת לחלק העליון של המעי ע"כ והם חיות במערכת העיכול של האדם וניזונים מהמזון או מהדם ולפעמים מנוף המעי עצמו, וכשהן מתגברות הן זוחלות לאורכו, ונודדות לאזור פי הטבעת ושם מטילות ביצים הנראים רק באמצעות מקרוסקופ).

ולפי"ז י"ל דיש להקל בזה עכ"פ במקום צער, דיש כאן כמה צדדים להקל, חדא דאין כאן נטילת נשמה מדא"י כמבואר ברמב"ם הנ"ל ולדעת המ"א אף מדרבנן ליכא, והוי משאצ"ל, ופס"ר בדרבנן ולא ניחא ליה כי אין כוונתו להרגו. וי"ל דהוי כפרעוש דהתירו במקום צער (עיי' לעיל אות ב' בשם הפמ"ג). וכן אין לחוש משום צידה, כי הוי משאצ"ל, אין מנינו ניצוד במקום צער. ואם משום טלטול מוקצה, נראה דשרי כמבואר לעיל בהא דפרעוש, וה"ה הכא כי הם גורמים צער. ועוד י"ל דתולעים דינם ככניסם שאינם פוירר. וכן מסיק בדברי יציב (סי' ס). ועוד אפשר לומר דחשיב כעקיצת קשה שמותר להרוג בעי"ח מחמתה. ועוד י"ל דהוי רק גרם הריגה ויש מקום להתירה במקום צער ובפרט לצורך קטן, אלא די"ל דהוי כשולה דג מן החי דחייב משום נשמה כשמה כמו שפסק המ"א (סי' שטו סי' ז) עיי' הגמ' בשבת (קז:). והרמב"ם (פ"א הי"א) דאע"פ שפי הטבעת אינו ממש מקום רבתייהו מ"מ הרי כשמשירים אותם מתות. ועיי' מש"כ בענין הריגת יתושים וכדו' עיי' גרמא בשמעתא עמיקתא גליון תקכ"ח. ועיי"פ עיי"פ צדדים הנ"ל יש להקל. וכן פסק להתיר הגר"ק צ"ל (חוט שני שבת ח"א עמי קב).

מסקנא דדינא

א' פרעוש אסור לצודו ואי"כ הוא על בשרו ועוקצו, וה"ה זבובים ויתושים. ויש מקילין גם כשהוא על חלוקו מבפנים ליטלו בידו ולהשליכו מן יבא לידו עקיצה (כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו, אבל אם הפרעוש הוא על האדם ובאותו ענין שאמין לחוש כגון שיעקצנו שהוא על בגד העליון במחוץ, אסור לתפסו שם), ואם אפשר לו להפילו והארץ בלי נטילה ביד אלא נכון להחמיר בזה. ומ"מ אסור להרגם כי אי"כ קשה להוציאם אלרג"י לקיצתם, והעקיצה גורמת צער גדול שמוח, אם בא לעוקצו ואינו יכול להתבריו, ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון תקכ"ח. ב' מותר לצוד או להרוג כינה בין בידו בין עיי' קוטל כניס, כיון שכניס אינם פרים ורבים אלא נוצרים מזיעה. ואף בזמננו שלפי המדענים הכניסם פרים ורבים מותר להרגם, ומ"מ לתתלה אין להקל אלא במקום צער, ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון תקכ"ט. ג' תולעים, רמשי"ם וכדו', המתהוים מן העפר דינם כבעל חי הפרה ורבה וההורגו חייב. ד' רמשי"ם שהויתן מן הגללים ומן הפירות שנתעפשו וכדו', כגון תולעים של בשר ותולעים שבתוך הקטניות, ההורגן פטור, אבל אסור. והתולעים הגדלים בפירות במחומר ההורגן חייב, וכן הדין בתולעים שבפירות תלושין שנתהוה לפני שנתעפשו. ותולעים הנמצאות בבהמה חיה, בין עור לבשר ההורגן חייב. ה' תולעים הנמצאות בפי הטבעת ומצערות את האדם מותר להוציאן ולהשליכן אע"פ שהדבר גורם שימותו.

וכלל הענין הוא שהחכמים הודיעו ופירשו לנו שמ"י שמקיים זה הצווי או זה המעשה הטוב שהדין הראוי והשכר הפסוק לזה הוא כך וכך לא זולת זה, וכן למי שעובר אותה עבירה שהזכירו או זו ההרחקה והאזהרה שהזהירו ממנה אמרו שעונש יענש בכך וכך וכו', וזהו דינו הראוי והשייך לזה וכו', אכן לפעמים מיהו להעשה חזוין דאין העולם מקפיד בזה. ואפשר דטעם דמבר שנהגו להקל, משום דיש לפרש כוונת הגמ' דוקא על מים שנשפכו כמי שופכין, ולא על מים שנשפכו בטעות או על מים נקיים שנשפכו לצורך ניקוי הבית וכיוצ"ב.

ונראה דאסמכתא לדבר מצינו בדברי הזוהר (פרשת ואתחנן דפ"י דף רס"ד ע"א) דכתב דזוהר האדם שלא יעשה טנוף ולכלוך בשער ביתו, ולא ישפוך שם מים עכורין, חד מטעמא שלא יבזה שם אדונו (שבמזוזה) ועוד דיש רשות לאותו המחבל לחבל ע"ש. וחזוין דדרך המזיקין להלפס למים עכורין. ואי"כ ואפשר דהיינו טעמא דש"י דילן דכתב דלא יעבור על מים שופכין. ולפי"ז י"ל דהיינו דוקא במים עכורין שנשפכו לשם שפיכה כמי שופכין.

עוד מצינו בברייתא דמעשה תורה מרביתו הקדוש המובאת בכל בו, דהוזכר ענין זה במעט שינוי מש"ס דידן, וזה"ל שם - חמשה דברים העושה אותן דמו בראשו וכו' והמוציא מים ברשות הרבים ועובר עליהן. וכן הוא בחופ"ק אליהו רבה המובאת בסוף ספר ראשית חכמה, ובפרקי רבינו הקדוש. ומבואר דדוקא ברה"ק הדבר אסור.

ואפשר דטעמא דדוקא בכה"ג חשיבי המים כשופכין, ויש להזהר מלעבור עליהם. משא"כ בשופכין בביתו דבד"כ אינם שופכין. ובהו יתבאר נמי דאין דברי הברייתא סותרין לדברי השי"ס.

נעוד יש מקום לדייק מדברי הברייתא דדוקא המוציא בכלל האיסור, אולם אי נמצא כן נמצא דדברי הברייתא הפך דברי שי"ס דידן דמבואר להדיא דהאיסור אפי' במים שלא שפך הוא. ועיי' מסתבר טפי למימר דהמוציא דאיתא בברייתא הוא לאו דוקא.

ויש לדייק הדבר אף מלשון שו"ע הגר"ז (סי' שכתב "ולא יעבור על מי שופכין". דנראה מלשון דאין האיסור בכל מים שופכין, אלא דוקא במי שופכין, דהיינו מים שנשפכו כשופכין, ולא כל מים שנשפכו על הרצפה בטעות וכיוצ"ב.

ואי"כ הי"נ דיש לבאר בזה טעמא דלא נזהרו שלא לעבור יחפים ע"ג מים ששופכים על הרצפה לצורך נקיון וכיוצ"ב, ד"ל דדוקא במים שנשפכו כשופכין אסור היות' (נבמיה כאלו אין דרך לעבור עליהם יחף, ואי"כ אין ראייה ממנהג העולם דלא כהגמ"ז).

העולה לדינא - יש לבאר דמה שאמרו חז"ל שהעובר יחף על מים שפוכין מתחייב בנפשו, היינו דוקא במים שנשפכו על הארץ כמי שופכים, ולא במים שנשפכו בטעות או לצורך השתמשות כגון לשם שטיפת רצפות וכיוצ"ב. ובהו יש לבאר מה שלא נהגו העולם להזהר בזה כלל.

נכתב ע"י

הרה"ג הרב שמעון פלולי שליט"א

מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

עניני שבט קודש

לימוד התורה בשבת קדש (יב)

ניצול השבת כ"יומא דשוקא לעבודת ה' - "והרוצה לזכות לכתרה של תורה, ישכיל לנצל את השבת קדש לעסק התורה והתפילה, שהוא כמו "יומא דשוקא" שהיה בעיירות שהתפרנסו ממנו לכל ימי השבוע, וכל אחד השתדל לתפוס מראש מקום טוב, לעמוד מפרנסו, ולמכור כמה שיותר, בידועו שה פרנסתו לכל השבוע, ואם לא יצליח ביום השוק, יעבוד בקושי כל השבוע...

כך השבת קדש הוא "יומא דשוקא" של תורה ועבודת ה', עבור כל ימות השבוע, וכן עליה המחפש את הדרקים להתעלות בעבודת ה', יהא עיניו בראשו לנצל את היום הקדוש הזה כראוי, ויהי"ר שנוכח לנצל את השבת...". (ה"י ישראלי אליהו ויינטרוב זצ"ל, רוא דשבת עמי צו)

נערך על ידי מח"ם "עבודת שבת קודש"

